

HUKUK DEVLETİ İLKESİ BAĞLAMINDA SOSYAL GÜVENLİK HAKKI

*Prof. Dr. Murat ŞEN**

Öz:

Hukuk devleti, vatandaşların hukuki güvenlik içinde buldukları, devletin eylem ve işlemlerinin hukuk kurallarına bağlı olduğu, yönetilenlere hukuki güvenceler sağlayan, onların temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alan devlet demektir. Hukuk devleti anlayışına gelinmeden önce, mülk devlet (ya da feodalite) ve polis devleti aşamalarından geçilmiştir. Sosyal güvenlik sisteminin amacı, ülkede yaşayan bireyleri sosyal risklere karşı korumak ve onları yaşadıkları toplum içinde başkalarına muhtaç olmayacak bir hayat standardına ulaştırmaktır. Günümüzde sosyal güvenlik hakkı bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir. Sosyal güvenlik, sosyal devletin de bir gereksinimidir.

Ülkemizde de hukuk devletinin gereği olarak sosyal güvenlik hakkına ilişkin çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Anayasaya göre sosyal güvenlik hakkı temel insan haklarından birisi olarak kabul edilmiştir. Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet bu güvenliği sağlayacak tedbirleri alır ve teşkilatı kurar. Hukuk devleti, temel bir insan hakkı olan sosyal güvenliği teminat altına alırken, sosyal hukuk devleti bu teminatın insan onuruna yaraşır bir standartta olmasını sağlar.

Çalışmada, hukuk devleti ilkesi ve gelişimi, sosyal güvenlik kavramı ve uluslararası belgelerde sosyal güvenlik hakkı ile hukuk devletinde sosyal güvenlik hakkı konuları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları, Sosyal Hukuk Devleti, Sosyal Güvenlik Hakkı.

* Melikşah Üniversitesi Hukuk Fakültesi İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, e-mail: muratsen@meliksah.edu.tr

THE SOCIAL SECURITY RIGHT IN THE CONTEXT OF PRINCIPLE OF THE RULE OF LAW

ABSTRACT

Rule of law (state of law) is a kind of state in which citizens feel safe, acts and procedures of which are bound with laws, which provide legal assurance to the citizens, which secures fundamental rights and freedom of the citizens. Before coming to the understanding of rule of law (state of law) has been passed from the stages of property state (or feudality) and police state. The aim of the social security is to protect the individuals living in the country against the social risks and provide them better standards of life in a way not to pauperize them to the other people. Today, the right to social security is recognized as a human right. Social security is a requirement of the welfare state.

Various regulations has been made in also our country on the right to social security as required by state law. It is accepted that the social security right is one of the basic human rights by our constitution. Everyone has the right to social security. The State shall take necessary measures and establish the organisation for the provision of social security. While state of law has guaranteed social security which is fundamental human right, social state of law provides this guarantee that to be a standard worthy of human dignity.

In the study, the rule of law and its progress, concept of social security and social security right in international documents, right to social security in the rule of law will be examined.

Keywords: Human Rights, Social Rule of Law, Social Security Right.

GİRİŞ

Günümüzde hukukun üstünlüğünü kabul eden ve hukuka dayanan devlet anlamında hukuk devleti kavramı kullanılmaktadır. Hukuk, hak kavramını içerisinde barındıran bir kavram olup sosyal güvenliğin de bir hak olarak kabul edilip edilemeyeceği ve hukuk devleti içerisinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği irdelenmesi gereken bir konudur.

Bilindiği üzere, toplum içerisinde yaşayan bireyler bulunduğu ortamın güven içinde olmasını arzu ederler. Bu güven ve huzur ortamını sağlamak amacıyla bir takım tedbirler alırlar. Gerek alınan tedbirlerin yetersizliği ve gerekse sınırlı oluşu, maruz kalınan tehlikelere karşı bireyi savunmasız bırakabilir ve özellikle de gelir yönünden zarar görmesine sebep olabilir. Bireysel tekniklerle çeşitli önlemler alınmasına rağmen bu durum tamamen bertaraf edilememiş, gelecekte emin olma ihtiyacının giderilebilmesi noktasında devletin yardımlaşma, dayanışma olgusunu kurumsallaştırması fikri egemen olmuştur. Kişilerin karşılaşacağı gerek geçici ve gerekse sürekli nitelikteki risklerin bertaraf edilebilmesi ve güvence altına alınması maksadıyla, devletin de devreye girmesiyle sosyal güvenlik şemsiyesi altında birtakım güvenceler öngörülmüştür.

Bu çalışmada hukuk devleti ilkesi içerisinde sosyal güvenlik hakkının da yer alıp alamayacağı inceleme konusu yapılacaktır.

I. HUKUK DEVLETİ İLKESİ

A. Kavram

Hukuk ve devlet kelimelerinin anlamlı bir şekilde bir araya getirilmesi ile yapısal bir bütünlük kazanan “Hukuk Devleti” kavramı, her şeyden önce evrensel ve milli normlara göre oluşturulan hukuk düzeni ve istikrarını ifade eder. Bilindiği üzere hukuk, toplumda düzeni kuran ve sağlayan, devlet tarafından yaptırıma bağlanmış kuralları anlatırken¹, devlet de, otorite ve gücü temsil eden bir kavramı karşılar. Arapça kökenli bir kelime olan devlet, hukukta, “belli sınırlar içindeki insan topluluğuna ait siyasî hâkimiyetin teşkilâtlanmış şekli”ne verilen bir isim olarak kabul edilmektedir².

Uluslararası hukukta bir siyasi birimin devlet olarak ortaya çıkabilmesi için birtakım şartların gerçekleşmesi gerekir. 1933 tarihli Amerikan Devletlerarası

¹ Kemal Gözler, Hukukun Temel Kavramları, 12. B., Bursa 2014, s. 17.

² Ahmet Davutoğlu, “Devlet”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.IX, İstanbul 1994, s. 234.

Montevideo Sözleşmesi'nin birinci maddesine göre, devlet olmanın asgari şartları, ülke (uluslararası sınırları belli bir toprak parçası), insan (halk) ve egemen bir otorite (genellikle örgütlenmiş ve ülkenin genelinde egemenliği olan bir hükümet) olarak belirlenmiştir³. Devlet otoritesinin kayıtsız ve keyfi olmaması, bu egemenliğin hukuki şekiller içerisinde kullanılması ve yürütülmesi bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin güvencede bulunması açısından oldukça önemlidir. Bu yönüyle devlet, hukuk kavramının hayata geçirilmesinin bir vasıtası iken, "hukuk devleti" siyasal iktidarı sınırlandırarak, egemen gücün keyfi kullanılmasının yarattığı tehlikeyi asgariye indirmektedir.

B. Tarihsel Süreçte Mülk Devleti ve Polis Devleti

Devlet kavramı, tarihsel süreçte, önce "mülk devleti", sonra "polis devleti" ve nihayet "hukuk devleti" aşamalarını geçirmiştir⁴. Derebeylik ve feodalitenin hüküm sürdüğü ortaçağ döneminde hüküm süren devlet anlayışı tipi olan mülk devlette devlet, o devleti yönetenlerin malı olarak kabul edilmiştir. Hükümdar yönettiği alanın sahibi sayıldığından, mülkiyet hakkının kendisine verdiği bütün yetkileri bu alan üzerinde icra etmiş, egemen kişi olan hükümdarı sınırlandıran bir yönetim hukukundan söz edilmemiştir. Bu devlet anlayışında, iktidar yetkileri hükümdar ve soylu sınıflar arasında paylaşılmıştır⁵.

Mülk devleti sonrası aşama polis devletidir. Polis devleti, toplumun refah ve selametini sağlamak amacıyla her türlü önlemi almak konusunda yetkili

³ Ancak bu asgari şartlar bir birimin devlet niteliğini sağlamakla birlikte uluslararası ilişkilerin ve uluslararası hukukun mutlak bağımsız ve mutlak egemen bir devleti/kişisi haline getirmemektedir. Buna ilaveten kurulduğu anda uluslararası hukukun bir kuralı çatışmıyor olması, uluslararası yükümlülüklerini yerine getirebilme yeteneğine sahip olması, bağımsızlığını kendi kaderini tayine dayandırması ve uluslararası meşruiyet (uluslararası toplumun rızasını kazanma) gibi unsurların varlığı söz konusudur. Bkz. Enver **Bozkurt**, "Uluslararası Hukuk Bakımından Yeni Devletlerin Ortaya Çıkışı", Usak Stratejik Gündem, <http://www.usakgundem.com/yorum/214/uluslararasi-hukuk-bakimindan-yeni-devletlerin-ortaya-%C3%A7ikisi.html>, E.T. 09.11.2014.

⁴ Hayrettin **Yıldız**, "Hukuk Devleti'nin Gelişim Sürecinde Mülk Devleti ve Polis Devletinin Yeri", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 15, S. 2, Yıl 2013, İzmir 2014, s.212.

⁵ Mülk devlet anlayışında, derebeyin üstünde egemenliğini icra ettiği coğrafi alan bütünüyle kendisinin sayılıyor ve bu egemenlik yetkisi bir tür mülkiyet hakkı şeklinde kullanılıyordu. Dolayısıyla devlet, derebeyinin kişisel mülkü olarak kabul ediliyordu. Fiziki olarak en büyük toprak parçası krala ait olduğundan, derebeylerin en büyüğü de aslında kraldı. Ülke adeta kralın çiftliği konumundaydı. Kısacası, feodal beylerin ve kralın yetkileri, sahip oldukları toprak mülkiyetinden kaynaklanıyordu. Aynı şekilde, kralın yetkileri şahsına bağlı yetkilere, yani kralın sahip olduğu bu kamusal yetkiler aynı zamanda onun malı sayılıyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Yıldız**, s. 213-214; Kemal **Gözler**/Gürsel **Kaplan**, İdare Hukuku Dersleri, 14. Baskı, Ekin Yayınları, Bursa 2013, s. 60.

olan, aynı amaç doğrultusunda bireylerin temel hak ve özgürlüklerine müdahalede bulunabilen, bunu gerçekleştirirken bireylere çeşitli külfetler yükleyebilen, ancak bunları yaparken herhangi bir hukuk kuralı ile bağlı olmayan devlet olarak tanımlanmaktadır⁶. Bu devlette hükümdarın egemenlik yetkisi, mülkiyete (maliklik statüsüne) değil, bizatihi şahsına (yani Tanrıyı temsil gücüne) dayanmaktadır.

C. Hukuk Devleti Kavramı ve Unsurları

Mülk devleti ve polis devleti aşamalarından sonra ulaşılan devlet anlayışı ise, Anglosakson terminolojisindeki ifadeyle “hukukun üstünlüğüne dayalı devlet” (hukukun hükümdarı olduğu devlet); Kıta Avrupası terminolojisindeki ifadeyle “hukuk devleti”dir⁷. Yönetenlerin keyfi eylem ve işlemlerine karşı yönetilenlere hukuksal güvenceler sağlayan ve kişilerin devlet otoritesi karşısında korunmaları ihtiyacından doğan hukuk devleti, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alındığı, devletin eylem ve işlemlerinde hukuk kurallarının üstünlüğünü temel aldığı ve kişilere hukuksal güvencenin sağlandığı devlet modelini anlatmaktadır⁸. Dolayısıyla hukuk devleti, faaliyetlerinde hukuk kurallarıyla bağlı, bünyesinde barındırdığı insanlara eşit davranan ve onların temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alan, bu güvenceyi de bağımsız yargı ve hakimlerle sağlayan devlettir⁹. Şu halde, hukuk devletinden söz edebilmek için, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması, yöneten ve yönetilenlerin aynı kurallara tabi olması, yönetenlerin işlemlerinin bağımsız ve tarafsız yargı organlarınınca denetlenebilmesi ve kişi haklarına tecavüz halinde devletin mali sorumluluğunun bulunması gerektiği açıktır¹⁰.

Evrensel ilkeler çerçevesinde hukukun üstünlüğünü esas alan anayasal hukuk devleti¹¹, insanların, insan olmaktan kaynaklanan temel hak ve hürriyetleri-

⁶ Metin **Günday**, İdare hukuku, 10. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara 2011, s. 38.

⁷ Hakan **Altıntaş**, “Hukuk Devleti İlkesinin İşlerliği Açısından Türk Kamu Yönetimi Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, Bölgesel Sorunlar- Tehditler-Fırsatlar, (Ed.: A. Hamdi Aydın/Seyhan Taş/Saniye Adıgüzel), Kahramanmaraş 2008. s. 209.

⁸ Bkz. Ergun **Özbudun**, Türk Anayasa Hukuku, 10. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2011, s. 122; R. Cengiz **Derdiman**, Anayasa Hukuku, 2. B., Bursa 2011, s. 331; **Altıntaş**, 209.

⁹ Bkz. Yavuz **Atar**, Türk Anayasa Hukuku, 5. B., Konya 2009, s. 91; M. Emin **Ruhi**, 1982 Anayasası Çerçevesinde Sosyal Devlet ve Özelleştirme, Ankara 2003, s. 47-48; **Yıldız**, s. 225.

¹⁰ **Günday**, s. 39.

¹¹ Yılmaz **Aliefendioğlu**, “Hukuk – Hukukun Üstünlüğü – Hukuk Devleti”, Ankara Barosu Dergisi, S. 2, Ankara 2001, s. 30.

ni güvence altına alan ve koruyan¹²; yargı bağımsızlığına dayanan¹³ ve hukuki güvenlik ilkesine sahip olan devlettir¹⁴.

II. SOSYAL GÜVENLİK HAKKI

A. Sosyal Güvenlik Kavramı

İnsanoğlu, varolduğu ilk andan itibaren içsel ve dışsal etkenlerden kaynaklanan çeşitli tehlikelere maruz kalmış; karşılaştığı bu tehlikelerle mücadele etmek ve karşılaşılması muhtemel tehlikelerle başa çıkabilmek için bir takım önlemler alma eğiliminde olmuştur. Ancak bu tehlike ve riskler karşısında tek başına mücadele edebilmenin yetersiz kaldığını anlamış, kolektif tekniklerle dayanışma ve

¹² "...Çağdaş demokrasiler, temel hak ve özgürlüklerin en geniş ölçüde sağlanıp güvence altına alındığı rejimlerdir. Temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunup onları büyük ölçüde kısıtlayan veya tümüyle kullanılamaz hale getiren sınırlamaların demokratik toplum düzeninin gerekleriyle bağdaştığı kabul edilemez. Demokratik hukuk devletinin amacı kişilerin hak ve özgürlüklerden en geniş biçimde yararlanmalarını sağlamak olduğundan yasal düzenlemelerde insanı öne çıkaran bir yaklaşımın esas alınması gerekir. Bu nedenle getirilen sınırlamaların yalnız ölçüsü değil, koşulları, nedeni, yöntemi, kısıtlamaya karşı öngörülen kanun yolları hep demokratik toplum düzeni kavramı içinde değerlendirilmelidir. Özgürlükler, ancak ayrı durumlarda ve demokratik toplum düzeninin sürekliliği için zorunlu olduğu ölçüde sınırlandırılabilir. Demokratik bir toplumda temel hak ve özgürlüklere getirilen sınırlamanın, bu sınırlamayla güdülen amacın gerektirdiğinden fazla olması düşünülemez. Demokratik hukuk devletinde güdülen amaç ne olursa olsun, kısıtlamaların belli bir özgürlüğün kullanılmasını önemli ölçüde zorlaştıracak ya da ortadan kaldıracak düzeye vardırılmaması gerekir...", AYM., 27.02.2014, E. 2012/87, K. 2014/41, <http://www.sinerjimevzuat.com.tr/index.jsf#>, E.T. 09.11.2014.

¹³ Yargı bağımsızlığı, insan haklarının ve özgürlüklerinin başlıca ve en etkin güvencesidir. Yargının bir karakteri olan bağımsızlık, hâkimin, çekinmeden ve endişe duymadan Anayasa'nın öngördüğü gereklerden başka herhangi bir dış etki altında kalmadan, yansız tutumla, özgürce karar verebilmesini anlatır. Yargı bağımsızlığı, yalnız yürütme organına karşı değil, devlet yapısı içindeki tüm kurum ve kuruluşlarla kişilere karşı da sağlanması gerekir. Bkz. AYM., 04.06.2014, E. 2013/82, K. 2014/100, <http://www.sinerjimevzuat.com.tr/index.jsf#>, E.T. 09.11.2014.

¹⁴ Hukuki güvenlik ilkesi, bireylerin kendilerine uygulanacak hukuk kurallarının neler olduğunu önceden bilmesi ve davranışlarını bu kurallara göre ayarlayabilmesi imkânını sağlar. Belirlilik ve öngörülebilirlik özelliklerini taşımayan kurallar "hukuk devleti" ilkesi ile bağdaşmaz. Hukuk devleti ilkesi kazanılmış hakların korunmasını, bu haklara saygı duyulmasını da gerektirir. Kazanılmış hak, kişinin bulunduğu statüden doğan, kendisi yönünden kesinleşmiş ve kişisel niteliğe dönüşmüş bir haktır. Kazanılmış haklar, Hukuk Devleti kavramının temelini oluşturan en önemli unsurlardandır. Kazanılmış hakları ortadan kaldıran sonuçlara yol açan yorumlar Anayasanın 2.maddesinde açıklanan "Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir hukuk devletidir" hükmüne aykırılık oluşturacağı gibi, toplumsal kararlılığı, hukuksal güvenceyi ortadan kaldırır, belirsizlik ortamına neden olur ve kabul edilemez. Bkz. **Gözler/Kaplan**, s. 66; YHGK., 28.04.2010, E. 2010/10-210, K. 2010/240 (<http://www.sinerjimevzuat.com.tr/index.jsf#>, E.T. 09.11.2014).

yardımlaşma olgusunu sağlamaya çalışmıştır¹⁵. İşte insanlığın gelecekte emin olma isteğinin somut bir görünümü olan sosyal güvenlik ihtiyacı, insanlık tarihi kadar eski ve evrensel nitelikte, insanın düşüncesi geliştikçe ona duyduğu ihtiyacın yoğunlaştığı bir kavram olup¹⁶ çok eski bir idealin yeni adı olduğu için sosyal güvenliğin herkes tarafından üzerinde uyşulabilen bir tanımını yapmak oldukça zor görünmektedir¹⁷. Buna rağmen, sosyal güvenliğin, kişilerin istek ve iradeleri dışında uğrayacakları, tehlike meydana gelmeden önce sahip oldukları zararlarından kurtulma garantisine dayanan soyut tatmin duygusunu, tehlike ortaya çıktık-tan sonra ise, tehlikenin zararlarını ortadan kaldırmaya yönelik somut tedbirler bütünü olarak kabul edilmektedir¹⁸. Bu anlamda sosyal güvenlik, toplumsal yaşamdan kaynaklanan riskler karşısında bireyi korumayı hedef alır¹⁹.

Genel olarak sosyal güvenlik, belirli sosyal ve ekonomik risklerin (tehlikelerin)²⁰ vereceği ekonomik kayıplara karşı kişilerin güvenliklerinin sağlanmasını, toplumu oluşturan bireylerin karşılaşacakları tehlikelerin zararlarından kurtarılmasının güvence altına alınmasını amaç edinen bir sosyal politika yöntemidir²¹. İnsanların karşılaşılabilecekleri risklere karşı korunmasını amaçlayan sosyal

¹⁵ Resul **Aslanköylü**, Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Şerhi (SSK ve Bağ-Kur Kanunu İle Karşılaştırmalı), C. I, Bilge Yayınevi, s. 160; Mustafa **Kuruca**/Murat **Özdamar**, Tüm Yönleriyle Emeklilik, 2. B., Yaklaşım Yayıncılık, Ankara 2013, s. 37; Ali **Çubuk**, Sosyal Politika – Sosyal Güvenlik – Sosyal Sigortalar ve İş Hukuku, Varol Matbaası, Ankara 1975, s. 95; A. Can **Tuncay**/Ömer **Ekmekçi**, Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, 16. B., İstanbul 2013, s. 1.

¹⁶ Cahit **Talas**, Sosyal Ekonomi, 4. B., Sevinç Matbaası, Ankara 1976, s. 527; Sevda **Demirbilek**, Sosyal Güvenlik Sosyolojisi, Legal Yayıncılık, İzmir 2005, s. 21; Gürbüz **Ersan**, Türkiye’de Sosyal Güvenlik, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1987, s. 7; Turan **Yazgan**, Sosyal Sigorta, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul 1977, s. 34 (Sosyal Sigorta); Cemal Hüseyin **Güvercin**, Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, C. 57, 2004/2, s. 90; Şenay **Gökbayrak**, “Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Dönüşümü”, Çalışma ve Toplum Dergisi, C. 2, S. 25, İstanbul 2010 s. 142; Kadir **Arıcı**, Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Hukuku, Kamu İş, Ankara 1997, s. 1 (Avrupa Birliği); **Aslanköylü**, s. 160.

¹⁷ **Aslanköylü**, s. 160; **Talas**, s. 526.

¹⁸ M. Fatih **Uşan**, Türk Sosyal Güvenlik Hukukunun Temel Esasları, 2. Baskı, Ankara 2009, s. 28.

¹⁹ İbrahim **Kaboğlu**, Anayasal Sosyal Haklar (Avrupa Sosyal Şartı, Karşılaştırmalı Hukuk ve Türkiye), Legal Yayınları, İstanbul 2012, s. 19.

²⁰ Sosyal güvenlik ihtiyacı duyuran sebeplere kısaca risk (tehlike) denir. Sosyal (toplumsal) risk, toplumun kendisine özel bir önem verdiği ve kişilerin bunların zararlı etkilerinden kurtulmalarını istedikleri risklerdir. Uşan, s. 28-29. Sosyal riskler, mesleki (iş kazası ve meslek hastalığı), fizyolojik (hastalık, analık, sakatlık (maluliyet), yaşlılık, ölüm) ve sosyo-ekonomik riskler (işsizlik, evlenme çocuk sahibi olma, konut ihtiyacı) şeklinde bir ayrıma tabi tutulmaktadır. **Tuncay/Ekmekçi**, s. 8-10.

²¹ Sosyal güvenlik, kişilerin yoksulluk, hastalık, işsizlik, iş kazası gibi sosyal ve ekonomik risklere karşı korunmalarını amaç edinir. Bkz. **Uşan**, s. 27; Müjdat **Şakar**, Sosyal Sigortalar Uygulaması, 10. B., Beta Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 6; M. Refik **Korkusuz**/Suat **Uğur**, Sosyal Güvenlik Hukuku, 3. B., Ekin Yayınevi, Bursa 2013, s. 5.

koruma tedbirlerinin bütünlük oluşturabilmesi için bir koordinasyona ve etkili bir icra kuruluşuna ihtiyaç vardır ve bu ihtiyaç sosyal güvenliğin bir sistem olarak ele alınması sonucunu doğurmuştur²². Bu açıdan sosyal güvenliği “Mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik riskten ötürü geliri veya kazancı sürekli ya da geçici olarak kesilmiş kimselerin geçinme ve yaşama ihtiyaçlarını karşılayan bir sistem” olarak tanımlamak da mümkündür²³. En geniş şekliyle sosyal güvenlik kavramı, bireylere ekonomik güvence sağlamanın dışında, daha öncesinde risklerin önlenmesini esas alan politikalar üreten ve bireylerin kişiliğinin geliştirilmesini amaçlayan bir kavramdır²⁴. Sosyal güvenlik, herkesin hastalık, analık, işsizlik, yaşlılık, sakatlık ve ölüm gibi insan iradesi dışında meydana gelen risklere karşı güven içerisinde olması gereğinin yanı sıra; beslenme ve barınma gibi her türlü ihtiyacının karşılanması olarak da ifade edilmektedir²⁵. Milletlerarası Çalışma Örgütü’nün 1944 Philadelphia Konferansında da ifade edildiği üzere sosyal güvenlik, halkın hastalık, işsizlik, yaşlılık, ölüm sebebiyle geçici veya sürekli olarak kazançtan yoksun kalması durumunda düşeceği yoksulluğa karşı, çocuk sayısının artması ve analık halinde korunmasına ilişkin alınması gereken önlemler sistemidir²⁶.

Sanayi devriminden bu yana gelişen ve artış gösteren modern üretim olanaklarına karşılık, yine sanayi devriminin yarattığı ekonomik ve sosyal dönüşümler sonucu aile içi dayanışmanın azalması ve mesleki teşekküller içerisinde yardımlaşma kavramlarının önemini yitirmesi, sosyal güvenliğe duyulan ihtiyacın günümüzde daha da artmasına sebep olmuştur²⁷. Başka bir deyişle, sanayileşme sürecinin yarattığı sıkıntılar geleneksel tedbirler olarak ifade edilen dayanışma ve yardım gibi sosyal güvenlik müesseselerinin yetersizliğini göstermiştir²⁸. Bu sebeple de uluslararası belgelerde sosyal güvenlik hakkının bir insan hakkı olduğu fikri çerçevesinde gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Bu bağlamda sosyal güvenlik hakkının bir temel insan hakkı olarak yer aldığı ve sosyal güvenliğin kurumsallaşması gerektiği prensibinin evrenselleştğini söylemek mümkündür.

²² Şakar, s. 6.

²³ Abdurrahman Ayhan, “Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Güvenlik İlkeleri”, Sosyal Güvenlik Dergisi, 2012/1, s. 43; Ali Çubuk, Sosyal Güvenlik ve Sosyal Güvenlik Kurumları, AİTİA, Yayın No: 175, Ankara 1982, s. 13; Ercan Turan, “Sosyal Güvenlik Hakkı”, Kamu-İş, C. 7, 2003/3, s. 12.

²⁴ Kadir Arıcı, Sosyal Güvenlik, Tes-İş Sendikası Yayınları, Ankara 1999, s. 4.

²⁵ Ayhan, s. 43; Tunçomağ, s. 36; Arıcı, Avrupa Birliği, s. 2

²⁶ Muammer Vassaf Tolga, İş Hukuku, 3. B., İstanbul 1958, s. 212-213; Tuncay/Ekmekçi, s. 2.

²⁷ Murat Şen, “Osmanlı Devletinde Sosyal Güvenlik: Ahi Birlikleri, Loncalar ve Vakıflar”, Çimento İşveren Dergisi, C. 16, S. 6, İstanbul 2002, s. 22.

²⁸ Arıcı, Avrupa Birliği, s. 1.

B. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve Sosyal Güvenliğin Asgari Normlarına İlişkin ILO Sözleşmesinde Sosyal Güvenlik Hakkı

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun "İnsanlık topluluğunun bütün bireyleriyle kuruluşlarının bu Bildirgeyi her zaman göz önünde tutarak eğitim ve öğretim yoluyla bu hak ve özgürlüklere saygıyı geliştirmeye, giderek artan ulusal ve uluslararası önlemlerle gerek üye devletlerin halkları ve gerekse bu devletlerin yönetimi altındaki ülkeler halkları arasında bu hakların dünyaca etkin olarak tanınmasını ve uygulanmasını sağlamaya çaba göstermeleri amacıyla tüm halklar ve uluslar için ortak ideal ölçüleri belirleyen bu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini ilan eder." diyerek 10 Aralık 1948 tarihinde kabul ettiği İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde²⁹, "Herkesin, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvenliğe hakkı vardır. Ulusal çabalarla ve uluslararası işbirliği yoluyla ve her devletin örgütlenmesine ve kaynaklarına göre, herkes onur ve kişiliğinin serbestçe gelişim için gerekli olan ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının gerçekleştirilmesi hakkına sahiptir." (m. 22) denilerek sosyal güvenliğin temel bir insan hakkı olduğu kabul edilmiştir. Bildirinin 23. maddesinde insanın sahip olduğu ekonomik, sosyal ve kültürel hakların neler olduğu belirtilerek sosyal güvenliğe daha geniş bir bakış açısı kazandırılmıştır. Böylece sosyal güvenlik kişiye sadece ekonomik güvence sağlamakla yetinmeyip, insan onurunun korunması ve kişiliğinin geliştirilmesi fonksiyonunu da üstlenmiştir³⁰. Bildirinin 25. maddesi sosyal güvenlik hakkının özlü bir ifadesini vermektedir: "1. Herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir. /2. Anaların ve çocukların özel bakım ve yardım görme hakları vardır. Bütün çocuklar, evlilik içi veya evlilik dışı doğmuş olsunlar, aynı sosyal güvenceden yararlanırlar". Aynı zamanda Bildirinin bu maddesi, kişiye hem yeterli bir yaşam düzeyine sahip olma hakkını, hem de bazı risklere karşı özel bir koruma isteme hakkını tanımaktadır³¹.

Evrensel ve sürekli barışın ancak sosyal adaletin gerçekleştirilmesi ile sağlanacağı ilkesine dayanan ve sosyal adalet ilkesinin gerçekleştirilmesi amacını güden Uluslararası Çalışma Örgütü de sosyal güvenliği, insanların hastalık, işsizlik, yaşlılık, ölüm gibi sebeplerle geçici veya sürekli olarak kazançtan yoksun kalması durumunda düşeceği yoksulluğa karşı koruyan, çocuk sayısının artması ve analık

²⁹ Bakanlar Kurulu Karar Tarihi: 06.04.1949, Bakanlar Kurulu Karar No: 9119, RG., 27.05.1949, S. 7217.

³⁰ Ali Güzel/Alı Rıza Okur/Nurşen Caniklioğlu, Sosyal Güvenlik Hukuku, 14. B., İstanbul 2012, s. 41; Nüvit Gerek/İlhan Oral, Sosyal Güvenlik Hukuku, Eskişehir 2004, s. 22.

³¹ Güzel/Okur/Caniklioğlu, s. 42.

halinde koruma sağlayan önlemler sistemi olarak tanımlamıştır³². Söz konusu örgüt tarafından hazırlanmış olan ve 28.06.1952 tarihinde kabul edilen 102 sayılı "Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Hakkında Sözleşme"³³, sosyal sigortalarla sosyal yardımların genel esaslarını düzenlemiş ve sosyal güvenlik sisteminin kapsamına alınacak riskleri, hastalıkta tıbbi yardım, hastalıkta parasal yardım, işsizlik, yaşlılık, iş kazası ve meslek hastalığı, analık, sakatlık (malullük), ölüm ve aile yardımları olarak belirtmiştir. Sözleşmeyi onaylayacak devletin bu risklerden en az üçüne karşı güvence vermesi aranmış; iş kazası ve meslek hastalığı, işsizlik, yaşlılık, sakatlık ve ölüm risklerinden en az birisinin güvence verilecek üç sosyal risk arasında bulunması zorunlu tutulmuştur. Bununla birlikte sosyal güvence altına alınacak kişilerin oranı da önemli bir konu olarak görülmüş, işçilerin genel olarak %50'si veya aktif nüfusun %20'si zorunlu olarak sosyal sigorta kapsamına alınması aranmıştır³⁴. Türkiye, sözleşmeyi, "Türkiye, Sözleşmenin 2. maddesinin (b) fıkrasında öngörülen yetkiye dayanarak, sadece hastalık ödeneklerine ilişkin III'ncü, ihtiyarlık yardımlarına ilişkin V nci, iş kazalarıyla meslek hastalıkları halinde yapılacak yardımlara ilişkin VI nci, maluliyet yardımlarına ilişkin IX uncu ve ölüm yardımlarına ilişkin X ncu bölümlerine ait mükellefiyetlerin kabulü, sağlık yardımlarına ilişkin II nci ve analık yardımlarına ilişkin VIII inci bölümlere ait mükellefiyetlerin ise sözleşmenin 3. maddesinde öngörülen yetkiye dayanılarak 9. maddesinin (d) fıkrası ile 48. maddenin (c) fıkrasındaki geçici istisna hükümlerinden yararlanmak suretiyle kabulü" kaydıyla onaylamıştır³⁵.

³² Kenan **Tunçomağ**, Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar, 2. B., İÜHFD Yayınları, İstanbul 1982, s. 38; **Tuncay/Ekmekçi**, s. 2.

³³ Bu Sözleşme'nin onaylanması, 29.07.1971 tarih ve 1451 sayılı Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Hakkındaki Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun'la (RG. 10.08.1971, S. 13922) ve "Sosyal Güvenliğin Asgari Normları hakkındaki Sözleşme"nin, 2 nci maddenin (b) fıkrasında öngörülen yetkiye dayanılarak "sadece, hastalık ödeneklerine ilişkin III üncü, ihtiyarlık yardımlarına ilişkin V inci, iş kazalarıyla meslek hastalıkları halinde yapılacak yardımlara ilişkin VI nci, maluliyet yardımlarına ilişkin IX uncu ve ölüm yardımlarına ilişkin X uncu bölümlerine ait mükellefiyetlerin kabulü, sağlık yardımlarına ilişkin II nci ve analık yardımlarına ilişkin VIII inci bölümlere ait mükellefiyetlerin ise sözleşmesinin 3 üncü maddesinde öngörülen yetkiye dayanılarak 9 uncu maddesinin (d) fıkrası ile 48 inci maddesinin (c) fıkrasındaki geçici istisna hükümlerinden yararlanmak suretiyle kabulü kaydıyla", uygulanması da Çalışma Bakanlığı'nın uygun mütalâasına dayanan Dışişleri Bakanlığı'nın 13.02.1974 tarihli ve 725.012-ESSD/203 sayılı yazısı üzerine, 31.05.1963 tarih ve 244 sayılı Kanunun 2 ve 3 üncü, 29.07.1971 tarih ve 1451 sayılı Kanunun 2 nci maddelerine göre, 01.04.1974 tarihli ve 7/7964 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla (RG. 15.10.1974, S. 15037; Düstur V. Tertip, C. 13/3, s. 2276-2302) kabul edilmiştir. Sözleşme metni ve bilgi için bkz. Murat **Şen**, Türkiye Cumhuriyeti'nin Onayladığı İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Alanındaki Çok Taraflı Uluslararası Sözleşmeler, Ankara 2003, s. 401-435.

³⁴ **Güzel/Okur/Caniklioğlu**, s. 42-43; **Gerek/Oral**, s. 22.

³⁵ **Şen**, Sözleşmeler, s. 401; Bakanlar Kurulu Karar Tarihi: 01.04.1974, Bakanlar Kurulu Karar No: 7-7964, RG., 15.10.1974, S. 15037.

Söz konusu sözleşmenin esas aldığı riskler, iş kazaları ve meslek hastalıkları (mesleki riskler), hastalık, analık, malullük, yaşlılık ve ölüm (fizyolojik riskler), işsizlik ve ailevi yükler (sosyo –ekonomik riskler) olup dokuz grup altında belirlenmiştir. Bu riskleri uzun dönemli riskler (malullük, yaşlılık ve ölüm) ve kısa dönemli riskler (diğerleri) olarak da sınıflandırmak mümkündür²⁶.

III. HUKUK DEVLETİNDE SOSYAL GÜVENLİK HAKKI

A. Genel Olarak

İnsan hakları temel olarak bireyin özgürlük, onur ve saygınlığını koruma altına alan haklardır. Bu hakların tanınması, korunması ve güvence altına alınması konusundaki duyarlılık İkinci Dünya Savaşında yaşanan acı deneyimlerin de bir sonucu olarak artmaya başlamıştır. Ulusal hukuk düzenlerinin temel hak ve özgürlükleri yeterince güvenceye alamaması, uluslararası, uluslar üstü düzeyde koruma anlayışının güçlenmesine yol açmıştır.

İnsan hakları ile ilgili temel ilkeleri korumak ve geliştirmek Avrupa Konseyi'nin en önemli amaçları arasında yer almıştır. 1948 yılında toplanan Avrupa Konseyi bir insan hakları anayasası hazırlanması ve bu anayasa hükümlerine uyulmasını sağlamak için, gerekli müeyyideleri uygulamakla görevli bir Yüce Divan kurulmasına karar vermiştir. Yapılan çalışmalar sonucu hazırlanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme) 4 Kasım 1950 tarihinde üye on üç devletin katılımı ile imzalanmıştır. Türkiye, 20 Mart 1952 tarihinde imzaladığı bu sözleşmeyi 10 Mart 1954 tarih ve 6366 sayılı Kanunla onaylamıştır²⁷. Sözleşmenin "Giriş" kısmında, "Aşağıda imzası bulunan Avrupa Konseyi üyesi hükümetler, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948'de ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni, bu Bildiri'nin, metninde açıklanan hakların her yerde ve etkin olarak tanınmasını ve uygulanmasını sağlamayı hedef aldığını, Avrupa Konseyi'nin amacının, üyeleri arasında daha sıkı bir birlik kurmak olduğunu ve insan hakları ile temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesinin bu amaca ulaşma yollarından birini oluşturduğunu göz önüne alarak, dünyada barış ve adaletin asıl temelini oluşturan ve sağlanıp korunabilmesi, her şeyden önce, bir yandan gerçekten demokratik bir siyasal rejime, diğer yandan da insan hakları konusunda ortak bir anlayış ve ortaklaşa saygı esasına bağlı olan bu temel özgürlüklere derin inançlarını bir kez daha tekrarlayarak, aynı inancı taşıyan ve siyasal gelenekler, idealler, özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü konularında ortak bir mirası paylaşan Avrupa devletlerinin

²⁶ Ayhan, s. 52; Uşan, s. 29; Şen, s. Sözleşmeler, s. 401-435.

²⁷ RG., 19.03.1954, S. 8662.

hükümetleri sıfatıyla, Evrensel Bildiri'de yer alan bazı hakların ortak güvenceye bağlanmasını sağlama yolunda ilk adımları atmayı kararlaştırarak, aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır" ifadelerine yer verilmiştir.

Sözleşme onu imzalayan devletlere sözleşmede açıklanmış olan hak ve hürriyetleri sağlamak ve korumak konusunda hukuki yükümlülükler getirmiştir. Temelinde asgari bir yaşam standardı sağlama görevi bulunan sosyal güvenliğin temel bir insan hakkı olduğu gerek hukukumuzda gerekse de uluslararası belgelerde vurgulanmıştır. Sosyal güvenliğin öznesi insandır ve bireyin sosyal güvenliğinin sağlanması devletin temel bir vazifesi olarak kabul edilmiştir. Zira hukuk devleti ilkesi evrensel ilkelere saygıyı gerektirmekte, bu kapsamda sosyal güvenliğin kurumsallaşması vazifesi hukuk devletinin bir gereksinimi olarak görülmektedir.

Belirtildiği üzere, günümüzde sosyal güvenlik hakkı bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir. Sosyal güvenlik, sosyal devletin de bir gereksinimidir³⁸. Bireylerin güvenli bir şekilde yaşamaları ve sosyal adalet ile barışın sağlanması devletin bir görevi olduğuna göre, sosyal devlet prensibi de sosyal güvenlik hakkının tanınmasını zorunlu kılar. Bilindiği üzere, sosyal devlet, ekonomik ve sosyal hayata aktif bir katılımı güçsüzleri güçlüler karşısında koruyan, ulusal gelirin adaletli bir şekilde bölüşümünü sağlayarak sosyal adaleti gerçekleştiren ve güvence altına alan, bireylerin refahını sağlayan, emek ve sermaye arasında toplumsal bir denge kuran, çalışanları koruyan, sosyal güvenliği sağlayarak vatandaşları gelecek korku ve endişesinden kurtaran, bütün bunları yaparken de ferdin kişiliğine saygı duyan, özgürleşmesini görev edinen devlettir³⁹. Sosyal devlete ilişkin ilkelerin kural-lara bağlanarak hayata geçirilmesi de hukuk devletine düşer⁴⁰.

³⁸ Sosyal devlete, refah devleti de denilmektedir. 1961 Anayasası'nın 2. maddesinin sosyal devletle ilgili gerekçesinde, "Sosyal devlet, fertlere yalnız klasik hürriyetleri sağlamakla yetinmeyip aynı zamanda onların insan gibi yaşamaları için zaruri olan maddi ihtiyaçlarını karşılamayı da kendine vazife edinen devlettir. Modern Anayasa, asgari geçim şartlarının sıhhi bakımdan, öğrenim imkanlarından ve hele barınacağı bir konuttan yoksun bir kişinin gerçek anlamda hür olamayacağını kabul eden zamanımızın hukuk ve siyaset ilmine ve devlet görüşüne uygun olarak fertlere ve vatandaşlara sosyal bir takım haklar tanımak zorundadır. Her sınıf halk tabakaları için refah sağlamayı kendine vazife edinen zamanımızın devleti, iktisaden zayıf olan kişileri bilhassa işleri bakımından başkalarına tabi olan işçi ve müstahdemleri, her türlü dar gelirli ve yoksul kimseleri himaye edecektir. Bu suretle hem insan şahsiyetine hürmet etmek vazifesini yerine getirecek, klasik hürriyetlerin gerçeklerle alay eden bir mahiyet almasına mani olacak, hem de çalışan geniş halk tabakalarının refaha kavuşması sayesinde toplum hayatı için daha verimli olmaları hedefine de ulaşacaktır..." denilerek sosyal hakların tanınmasının nedenleri gösterilmektedir. Bkz. Ruhi, s. 37.

³⁹ Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Yayınları, İstanbul 1995, s. 381; Atar, s. 101-102

⁴⁰ *Derdiman*, s. 352.

Sosyal güvenliğin doğuş nedeni asgari ölçüde yoksulluğun ve muhtaçlığın önlenmesi⁴² ise de bugün gelişmiş ülkeler bu hedefi çoktan aşmış ve topraklarında yaşayan tüm insanlara insan onuruna yaraşır, asgari geçim düzeyinin çok üstünde imkanlar sunmaya başlamışlardır.

B. Türkiye Cumhuriyeti'nde Sosyal Hukuk Devleti İlkesi ve Sosyal Güvenlik Hakkı

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın⁴³ 2. maddesinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda Anayasanın 5. maddesinde, "Türk Milletinin bağımsızlığını " ve "kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu" sağlamak ve "kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri" kaldırmak Devletin temel amaç ve görevleri arasında sayılmıştır. Anayasanın 11. maddesinde anayasanın üstünlüğü hüküm altına alınmış, kuvvetler ayrılığı ilkesi ve kanun önünde eşitlik ilkesi de ayrıca kabul edilmiştir (m. 7-10). Bu bağlamda temel haklar ve özgürlükler güvence altına alınmış olup, ancak anayasanın öngördüğü şekilde sınırlandırılabileceği kabul edilmiştir (m. 13). Yine, yasama ve yürütme işlemlerinin yargı denetimine tabi olduğu ve yargı bağımsızlığı da kabul edilerek hukuk devleti ilkesinin yerine getirilmesi amacıyla bir takım hükümler öngörülmüştür (m. 138).

Anayasa'da devletin sosyal bir hukuk devleti olduğu vurgulanmış, sosyal güvenlik hakkı da Anayasamızda sosyal ve ekonomik haklar içerisinde ele alınmıştır. 1982 Anayasasının ikinci kısmında yer alan temel haklar⁴⁴, "Kişinin hakları ve Ödevleri", "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" ve "Siyasi Haklar ve Ödevler"

⁴² Arıcı, Sosyal Güvenlik, s. 27.

⁴³ RG., 09.11.1982, S. 17863.

⁴⁴ İnsana özgü olan ve değişik ayrımlara tabi tutulduğu görülen temel haklar kavramı, kişisel, siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel haklar şeklinde bir tasnife tabi tutulmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin 1961 ve 1982 Anayasaları, bu tasnife yakın bir tarzda temel hakları, kişi hakları, sosyal ve ekonomik haklar ve siyasal haklar ayrımı içerisinde ele almış; sosyal güvenlik hakkına da sosyal ve ekonomik haklar bölümünde yer vermiştir. Kamu hukukundan doğan kamu hakları, negatif statü hakları, pozitif statü hakları ve aktif statü hakları şeklindeki üçlü bir ayrımla da incelenabilmektedir. Konuyuca nitelikte olan negatif statü hakları, (örneğin, konut dokunulmazlığı hakkı, kişi güvenliği hakkı gibi) kişinin devlet tarafından aşılamayacak ve dokunulamayacak özel alanının sınırlarını çizer. İsteme niteliğindeki pozitif statü hakları ise, bireylere (örneğin çalışma hakkı ve sosyal güvenlik hakkı gibi) devletten olumlu bir davranış, bir hizmet, bir yardım isteme imkanı tanır. Bu haklar devlete sosyal alanda bir takım ödevler yüklemektedir. Görüldüğü üzere, sosyal güvenlik hakkı, anayasalarda sosyal ve ekonomik haklar kısmında ele alınırken pozitif statü hakları içerisinde değerlendirilmiş ve devletten bir takım taleplerde bulunmaya hak tanıdığı için devlete ödev ve mükellefiyetler yüklemiştir. Bkz. Murat Şen, "İnsan Hakları Bağlamında Çalışma Hakkı", Melikşah Law Journal, (Melikşah Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi), C. 2, S. 2, Kayseri 2013, s. 16.

ayırımı içerisinde sistematize edilmiştir. Sosyal Güvenlik Hakkına, bu ayırım içerisinde "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler"i konu edinen üçüncü bölümde yer verilmiştir (AY.m. 60-62). Anayasası'nın temel haklar ve ödevler isimli ikinci kısmının Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler isimli üçüncü bölümünün onuncu başlığı "X. Sosyal güvenlik hakları" adını taşımakta ve bu başlık altında "Sosyal güvenlik hakkı", "Sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler" ve "Yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşları" konularına yer verilmiş bulunmaktadır.

"Sosyal güvenlik hakkı" başlıklı 60. maddesine göre, "*Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir./ Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.*" Bu hükümde herkes denildiği için vatandaşların yanında yabancıların da sosyal güvenlik haklarının bulunduğu devlet tarafından kabul edilmiştir.

Yasama organı sosyal güvenlik hakkının herkes için geçerli olduğunu benimsemekle birlikte sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gereken kişileri de belirtme gereği duymuştur. "Sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler" başlıklı 61. maddeye göre "*Devlet harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malül ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. /Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır. /Yaşlılar, Devletçe korunur, Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir. /Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. /Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur.*"

"Yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşları" kenar başlıklı 62. maddeye göre ise "*Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirleri alır.*"

Anayasamızın sosyal güvenlikle ilgili dolaylı hükümleri arasında devletin kişilerin maddi ve manevi varlığını geliştirme amaç ve görevi (m. 5), eşitlik ilkesi (m. 10), insanın yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkı (m. 17), ailenin ve çocuğun korunması (m. 41) ve ücrette adaletin sağlanmasını (m. 55) düzenleyen hükümleri de burada ifade edilmelidir.

Anayasamızın 90/son maddesinde öngörüldüğü üzere; yöntemine göre yürürlüğe konulmuş uluslararası sözleşmeler kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine dahi başvurulamaz. Anayasa; böylece uluslararası sözleşmenin bir kuralını iç hukuk açısından "Yasa" gücünde görmüş "normlar hiyerarşisi" yönünden daha alt sırada kabul etmemiştir. Bu durumda sosyal güvenlik yönünden yürürlüğe konmuş uluslararası sözleşmenin bir kuralına, uygulanma açısından yasal güç tanımak Anayasal bir zorunluluktur.

Anayasa'nın "Devletin iktisadi ve sosyal ödevlerinin sınırları" kenar başlıklı 65. maddesine göre, "Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir." Ancak ülkemizin sosyal güvenliğin asgari normlarını temin görevini uluslararası sözleşmeler vasıtasıyla da kabul etmiş olduğu gözetildiğinde; devletin bu görevini amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getireceği tartışmasızdır.

SONUÇ

Hukuk devleti, faaliyetlerinde hukuk kurallarına bağlı olan, bünyesindeki- re eşit davranan, onların temel hak hürriyetlerini güvence altına alan devlet demektir. Hukuk devletinin güvence altına aldığı temel hak ve hürriyetler çok çeşitli şekilde olabilir. Bunlar kişi hakları, sosyal ve ekonomik haklar ve siyasal haklar olarak sınıflandırılabilir. Sosyal güvenlik hakkı da, temel haklar ve hürriyetlerden sosyal ve ekonomik haklar içerisinde yer almaktadır. Bu yönüyle hukuk devleti ilkesinin gereğini yerine getirmek isteyen bir devletin mutlaka sosyal güvenlik hakkını sağlaması gerekmektedir.

İnsan hakkı olarak sosyal güvenlik, bireylerin istek ve iradeleri dışında oluşan risklerin, kendileri ve geçindirmekle yükümlü oldukları kişiler üzerlerindeki olumsuz etkilerini en aza indirme, bunun yanında sağlıklı ve asgari hayat standardını güvence altına alabilme anlamını taşıyan bir kavramdır. Bu güvencenin gerçekleştirilebilmesi için sosyal güvenlik kuruluşları oluşturularak, kişilerin yaşlılık, hastalık, malullük, kaza ve ölüm gibi sosyal risklere karşı asgari yaşam düzeylerinin korunması amaçlanmaktadır⁴⁴. Temelinde asgari bir yaşam standardı sağlama vazifesi edinmiş olan sosyal güvenlik temel bir insan hakkı olduğu gerek hukukumuzda gerekse de uluslararası belgelerde vurgulanmaktadır. Öznesi insan olan sosyal güvenliğinin sağlanması hukuk devletinin temel bir vazifesi olarak kabul edilmelidir.

Hukuk devleti kavramı temel hak ve özgürlüklerin geniş anlamda tanınmasını ve evrensel ilkelere uyulmasını, sosyal adaletin ve barışın sağlanmasını üstlenirken sosyal güvenlik hakkını da tanımış olmaktadır. Her ne kadar sosyal güvenlik hakkıyla, bireye asgari yaşam standardı sağlanarak insan onuruna uygun bir standart sunulması amaçlanmakta ise de bunun güvencesi hukuk devletinin sosyal niteliğidir. Dolayısıyla bireyin insan onuruna yaraşır bir sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınmasının teminatı sosyal hukuk devleti ilkesidir.

⁴⁴ AYM, 21.06.2012, E. 2011/10, K. 2012/98, AMKD, C. III, S. 49, Yıl 2012, s. 1428

KAYNAKÇA

- ALİFENDİOĞLU**, Yılmaz, "*Hukuk – Hukukun Üstünlüğü – Hukuk Devleti*", Ankara Barosu Dergisi, S. 2, Ankara 2001.
- ALTINTAŞ**, Hakan, "*Hukuk Devleti İlkesinin İşlerliği Açısından Türk Kamu Yönetimi Üzerine Genel Bir Değerlendirme*", Bölgesel Sorunlar- Tehditler-Fırsatlar, (Ed.: A. Hamdi Aydın/Seyhan Taş/Saniye Adıgüzel), Kahramanmaraş 2008.
- ARICI**, Kadir, *Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Hukuku*, Kamu İş, Ankara 1997.
- ARICI**, Kadir, *Sosyal Güvenlik*, Tes-İş Sendikası Yayınları, Ankara 1999.
- ASLANKÖYLÜ**, Resul, *Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Şerhi (SSK ve Bağ-Kur Kanunu ile Karşılaştırmalı)*, C. I, Bilge Yayınevi, Ankara 2013.
- ATAR**, Yavuz, *Türk Anayasa Hukuku*, 5. Baskı, Konya 2009.
- AYHAN**, Abdurrahman, "*Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Güvenlik İlkeleri*", Sosyal Güvenlik Dergisi, 2012/1.
- BOZKURT**, Enver, "*Uluslararası Hukuk Bakımından Yeni Devletlerin Ortaya Çıkışı*", Usak Stratejik Gündem, <http://www.usakgundem.com/yorum/214/uluslararasi-hukuk-bakimindan-yeni-devletlerin-ortaya-%C3%A7ikisi.html>, E.T. 09.11.2014.
- ÇUBUK**, Ali, *Sosyal Politika – Sosyal Güvenlik – Sosyal Sigortalar ve İş Hukuku*, Varol Matbaası, Ankara 1975.
- ÇUBUK**, Ali, *Sosyal Güvenlik ve Sosyal Güvenlik Kurumları*, AİTİA, Yayın No: 175, Ankara 1982.
- DAVUTOĞLU**, Ahmet, "*Devlet*", TDV İslam Ansiklopedisi, C. IX, İstanbul 1994.
- DEMİRBİLEK**, Sevda, *Sosyal Güvenlik Sosyolojisi*, Legal Yayıncılık, İzmir 2005.
- DERDİMAN**, R. Cengiz, *Anayasa Hukuku*, 2. Baskı, Bursa 2011.
- ERSAN**, Gürbüz, *Türkiye’de Sosyal Güvenlik*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1987.
- GEREK**, Nüvit / **ORAL**, İlhan, *Sosyal Güvenlik Hukuku*, Eskişehir 2004
- GÖKBAYRAK**, Şenay, "*Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Dönüşümü*", Çalışma ve Toplum Dergisi, C. 2, S. 25, İstanbul 2010.
- GÖZE**, Ayferi, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Yayınları, İstanbul 1995.
- GÖZLER**, Kemal, / **KAPLAN**, Gürsel, *İdare Hukuku Dersleri*, 14. Baskı, Ekin Yayınları, Bursa 2013.

- GÖZLER**, Kemal, *Hukukun Temel Kavramları*, 12. Baskı, Bursa 2014.
- GÜNDAY**, Metin, *İdare Hukuku*, 10. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara 2011.
- GÜVERCİN**, Cemal Hüseyin, *Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi*, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, C. 57, 2004/2.
- GÜZEL**, Ali / **OKUR**, Ali Rıza / **CANIKLIOĞLU**, Nurşen, *Sosyal Güvenlik Hukuku*, 14. Baskı, İstanbul 2012.
- KABOĞLU**, İbrahim, *Anayasal Sosyal Haklar (Avrupa Sosyal Şartı, Karşılaştırmalı Hukuk ve Türkiye)*, Legal Yayınları, İstanbul 2012.
- KORKUSUZ**, M. Refik / **UĞUR**, Suat, *Sosyal Güvenlik Hukuku*, 3. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa 2013.
- KURUCA**, Mustafa, / **ÖZDAMAR**, Murat, *Tüm Yönleriyle Emeklilik*, 2. Baskı, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara 2013.
- ÖZBUDUN**, Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, 10. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2011.
- RUHLİ**, M. Emin, *1982 Anayasası Çerçevesinde Sosyal Devlet ve Özelleştirme*, Ankara 2003.
- ŞAKAR**, Müjdat, *Sosyal Sigortalar Uygulaması*, 10. B., Beta Yayıncılık, İstanbul 2011.
- ŞEN**, Murat, “*İnsan Hakları Bağlamında Çalışma Hakkı*”, Melikşah Law Journal, (Melikşah Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi), C. 2, S. 2, Kayseri 2013. (Çalışma Hakkı).
- ŞEN**, Murat, “*Osmanlı Devletinde Sosyal Güvenlik: Ahi Birlikleri, Loncalar ve Vakıflar*”, Çimento İşveren Dergisi, C. 16, S. 6, İstanbul 2002. (Sosyal Güvenlik).
- ŞEN**, Murat, *Türkiye Cumhuriyeti’nin Onayladığı İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Alanındaki Çok Taraflı Uluslararası Sözleşmeler*, Ankara 2003. (Sözleşmeler).
- TALAS**, Cahit, *Sosyal Ekonomi*, 4. Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara 1976.
- TOLGA**, Muammer Vassaf, *İş Hukuku*, 3. B., İstanbul 1958.
- TUNCAY**, A. Can, / **EKMEKÇİ**, Ömer, *Sosyal Güvenlik Hukuku Derstleri*, 16. Baskı, İstanbul 2013.
- TUNÇOMAĞ**, Kenan, *Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar*, 2. Baskı, İÜHFD Yayınları, İstanbul 1982.

TURAN, Ercan, "Sosyal Güvenlik Hakkı", Kamu-İŐ, C. 7, 2003/3.

UŞAN, M. Fatih, *Türk Sosyal Güvenlik Hukukunun Temel Esasları*, 2. Baskı, Ankara 2009.

YAZGAN, Turan, *Sosyal Sigorta*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul 1977.

YILDIZ, Hayrettin, "*Hukuk Devleti'nin Gelişim Sürecinde Mülk Devleti ve Polis Devleti'nin Yeri*", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 15, S. 2, Yıl 2013, İzmir 2014.